

Sigmund Freud om selvmord

Kim Larsen
Kim.Larsen@so-hf.no

Anders Zachrisson

Mangfold preger Freuds analyser av selvmord, men aggresjon som primær motivasjon er et konstant element.

Teksten er en forkortet, oversatt og bearbeidet versjon av Larsen og Zachrisson (2023) «Sigmund Freud and Suicide – In His Life and in His Writings» publisert i *American Imago*, 80(2), 247–277. (<https://doi.org/10.1353/aim.2023.a901545>)
Ingen oppgitte interessekonflikter. Zachrisson døde 29.3.2024.

Illustrasjon: Trond Ivar Hansen

Freud laget aldri noen samlende teori om selvmord, men resonnementer og analyser av selvmord er spredt utover i hans tekster, både i sykehistoriene og i de teoretiske verkene. Her ser forfatterne nærmere på Freuds omtaler av selvmord. Først presenteres Freuds biografi når det gjelder enkelte av hans personlige opplevelser av selvmord og hans reaksjoner på dem, og deretter en del av sykehistoriene og referatene fra Wiens psykoanalytiske samfunn. Omstendighetene rundt Freuds egen død ved eutanasi blir også skissert.

Selvmord i Freuds liv

Freud opplevde tidlig to selvmord. Det var ellers skjellsettende dødsfall i familien; broren hans Julius døde åtte måneder gammel, da Freud selv var nitten måneder. Freud hadde følt sjalusi og fiendtlighet overfor Julius, og det at han døde, gav Freud vedvarende dårlig samvittighet (Jones, 1961, s. 7). Det dødsfallet som påvirket Freud mest, var imidlertid farens død i 1896. Det dannet opptakten til Freuds selvanalyse og derved til psykoanalysen. Freud skriver at farens død hadde gjenoppvekt alle gamle følelser, og han følte seg nokså rotløs (Jones, 1961, s. 213).

Den uunngåelige katastrofen Weiss

Den unge nevrologen Nathan Weiss (1851–1883).

Det første selvmordet Freud opplevde, var den unge nevrologen Nathan Weiss (1851–1883), som hengt seg ti dager etter at han kom hjem fra bryllupsreise. Weiss' død åpnet en karrieremulighet for Freud ved Allgemeine Krankenhaus i Wien. På grunn av brevene Freud skrev til sin forlovede Martha Bernays, som da bodde i Wandsbek i Nord-Tyskland, har vi tilgang på Freuds refleksjoner over selvmordet. I et langt brev datert 16. september 1883 skriver han til Martha om Weiss, at hans død ikke var tilfeldig, men en konsekvens av hans temperament som gjorde katastrofen uunngåelig (E. L. Freud, 1960, s. 74).

En del av miljøet i Wien og Weiss' familie gav bruden skylden for selvmordet. Freud var ikke enig. Han mente årsaken lå i Weiss' personlighet og pekte på en rekke omstendigheter i Weiss' aktuelle situasjon, som til sammen brakte denne svært forfengelige mannen til utålelig desperasjon (E. L. Freud, 1960, s. 79–80).

Freud forklarte for Martha at Weiss' død var som hans liv: skåret etter et mønster som skriker etter en romanforfatter som kan bevare det for ettertiden (E. L. Freud, 1960, s. 80). Disse

bemerkningene kan slå en som ganske kalde og lite innfølede. Freud ser det altså slik at selvmordet, selv om situasjonen var så spesiell og traumatisk, var en logisk følge av Weiss' personlighet. Freud overtok også rommet til Weiss på Allgemeine Krankenhaus etter hans død, noe som heller ikke plaget Freud.

Den unevnelige Pauline Silberstein

Det andre tidlige selvmordet Freud opplevde, var Pauline Theiler Silberstein (1871–1891), konen til hans nære ungdomsvenn Eduard Silberstein. Freuds brev til Eduard fra årene 1871–1881 (Boehlich, 1990) er den første av Freuds korrespondanser som er bevart. De to vennene lærte seg spansk sammen og dannet et akademi, Akademia Castellana, med et eget segl og med kun dem som medlemmer. Akademiets oppgave var å utveksle betraktninger om livet og kvinner, samt lese litteratur, særlig Cervantes. Etter studietiden i Wien flyttet Eduard tilbake til Braila i Romania og giftet seg med Pauline Theiler. Hun fikk kort tid etter en alvorlig depresjon og ble sendt til behandling hos Freud. Hun kastet seg ut fra tredje etasje fra trappen opp til Freuds kontor i Maria-Theresien-Strasse – før hun i det hele tatt traff Freud (Boehlich, 1990, s. xv; Hamilton, 2002).

Ekteparet Eduard og Pauline Silberstein, fra rundt 1890.

Det finnes *intet* spor av Pauline Silbersteins selvmord i noen av Freuds skrifter eller korrespondanse. Det virker heller ikke som Freud har nevnt det for noen, med unntak av datteren Anna, som bare måneder før sin død i 1982 snakket om selvmordet med Eduard Silbersteins barnebarn Rosita Vieyra (1990) i sitt hjem i London. Den fullstendige tausheten er som Hamilton (2002) påpeker, svært påfallende i lys av at Freud cirka ti år senere publiserte flere arbeider hvor tematikken er egnet til å vekke forestillinger om nettopp Pauline Silberstein.

Freud nevner egne selvmordstanker til Eduard Silberstein, som en følge av sin egen ungdomsførelse i Gisela Fluss. Freud ble forelsket i Gisela under et opphold i sin fødeby Freiberg

(nå Příbor i Tsjekkia) sammen med nettopp Eduard Silberstein i 1871 (Boehlich, 1990, s. 187–188). Freuds selvmordstrussel er ganske sikkert ikke alvorlig ment, den føyer seg inn i den melodramatiske og spøkefulle tonen som preger korrespondansen mellom de to ungdomsvennene. Freud glemte ikke Gisela Fluss; hun er omtalt nesten tyve år senere i *Screen memories* (1899/1981). Koblingen til Silberstein i artikkelen her er en av flere faktorer som gjør det uforståelig at Freud ikke nevner selvmordet til Pauline Silberstein. Til tross for et antall påminnere som er til stede i flere verk, nevnes ikke hennes tilfelle med ett ord. Fullstendig taushet! Et moment kan være at Freud etablerte privatpraksis i 1886 og derfor var ganske fersk som terapeut. Selvmord hos pasienter tidlig i karrieren er kjent for å være den aller største påkjenningen for terapeuter (Bierman, 2003; Brown, 1987a, 1987b).

Truslene Tausk og Silberer

Senere opplevde Freud at to kolleger døde ved selvmord, som han også delvis ble holdt ansvarlig for. Et av dem var Victor Tausks (1879–1919) selvmord. Tausk hadde vært medlem i kretsen rundt Freud siden 1908 og begynte i analyse hos Helene Deutsch i januar 1919. Deutsch selv gikk i analyse hos Freud. Tausk benyttet mye av sin analyse hos Deutsch til å omtale Freud. På denne måten oppnådde Tausk på et vis å gå i analyse hos Freud, via Deutsch. Freud ser over tid det problemfylte i dette opplegget og forklarer Deutsch at hennes egen analyse ødelegges av denne konstellasjonen. Freud gir henne valget mellom å avslutte analysen av Tausk eller selv slutte hos Freud. Karrieremessig var det jo ikke tvil om hva som var mest gunstig for henne å velge, og Deutsch avsluttet brått Tausks analyse. Tausk var en utagerende person med utallige kvinnehistorier bak seg, mange av dem avsluttet han brått og uten forklaring. Tausk hadde nå forført en ung pasient, Hilde Loewi, under hennes første time hos ham. Hun ble gravid, og de hadde planlagt bryllup 3. juni 1919. Denne dagen bestemte Tausk seg for å ta sitt liv. Han skrev testamente og to selvmordsbrev, ett til Hilde og ett til Freud. Deretter knyttet han et gardintau rundt halsen og skjøt seg med en pistol. I brevet til Freud takker han ham for å ha gitt mening til livet hans de siste årene, og han roser Freuds tenkning og psykoanalysens betydning for menneskeheten. Deretter kaller han selvmordet sitt det sunneste han har foretatt seg i sitt mislykkede liv (gjengitt i Roazen, 1969, s. 127–128).

Vi vet ganske mye om Freuds reaksjon på selvmordet til Tausk. For det første skrev Freud nekrologen over Tausk i *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*. I et brev til Lou Andreas Salomé skriver Freud ganske kaldt og avslørende (for personligheten hans) at han ikke savner Tausk, som han oppfattet som ubrukelig, som en trussel for fremtiden. Freud ser evnene hans, men de lot seg ikke omsette i verdifulle bidrag (Roazen, 1969, s. 140). Kun en uke etter at det hadde skjedd, forteller Freud om Tausks selvmord omtrent på samme måte i et brev til Sándor Ferenczi (Falzeder & Brabant, 1996, s. 363).

Tausks selvmord og begivenhetene som ledet opp til det, ble voldsomt diskutert da samfunnsviteren Paul Roazen skrev boken *Brother animal. The story of Freud and Tausk* (1969). Roazen gikk langt i å gi Freud skylden for Tausks selvmord. Det førte til at Kurt Eissler skrev boken *Talent and genius. The fictitious case of Tausk contra Freud* (1971), hvor han imøtegår Roazens resonnementer. En omfattende og opphetet debatt fulgte, og Eissler utgav senere enda en bok, *Victor Tausk's suicide* (1983) (for en oppsummering av debatten og en evaluering av Tausks stilling i psykoanalysen, se Larsen, 1994).

Psykoanalytikereren Herbert Silberer (1882–1923) hengte seg i januar 1923. Noe av grunnen til Silberers selvmord ble oppfattet å være Freuds skeptiske reaksjon på Silberers arbeider, hvor han forsøkte å knytte psykoanalysen til religiøs symbolikk og mystisisme, et tema som også spilte en rolle i

Freuds brudd med Carl Gustav Jung. I et brev til Silberer i april 1922 skriver Freud at han ikke ønsker besøk av ham og heller ikke videre kontakt (Roazen, 1975, s. 339). Det påfallende med Freuds reaksjon her er at han kort tid etter selvmordet skriver et brev til Sándor Ferenczi, den 25. januar, uten å nevne Silberers selvmord, selv om Freud i det samme brevet forteller om andre hendelser den siste tiden. Her nevner han sønnen Olivers forlovelse og bryllupsplanene til en av sine nieser, men han nevner ikke Silberers selvmord med et ord (Falzeder & Brabant, 2000, s. 93–94).

Selvmord i Freuds teoretiske verker

To av verkene som stadig blir nevnt i innledninger om suicidologiens historie, er Emilie Durkheims *Suicide* (1897/1951) og Sigmund Freuds *Mourning and melancholia* (1917b/1981). Freuds artikkel blir alltid gjengitt som at selvmord skyldes aggresjon vendt innover, mot ego, eller mer presist, mot et internalisert objekt (introjekt) som er blitt en del av ego. Så hva med tittelen? Den er dekkende; artikkelen handler om sorg og melankoli, kun ett avsnitt dreier seg om selvmord.

Freud er en god stilist og kan fremstille komplisert intrapsykisk dynamikk på en pedagogisk og forståelig måte (Larsen, 1997). Det gjelder for så vidt også her, men resonnementet er fortettet og derved noe vanskelig å følge. Vi gjengir her avsnittets sentrale tanker.

Melankolien kjennetegnes av en dobbel regresjon: til en identifikasjon med det tapte objektet og til en sadistisk aggresjon mot dette objektet, som har sviktet ved å bli borte. På grunn av identifikasjonen blir aggresjonen rettet innover. Derfor blir melankolien så farlig. Den grunnleggende selvkjærligheten som mobiliseres ved livstruende farer, gjør det nærmest ubegripelig at jeget skulle bidra til sin egen ødeleggelse. Vi er klar over at ingen nevrotiker bærer på tanker om selvmord som ikke først handler om morderiske impulser mot andre, for så å bli rettet innover. Imidlertid har vi ikke forstått hvilke krefter som spiller sammen når tanken blir til handling. Nå viser analyser av melankoli at det bare kan skje hvis jeget oppfatter seg selv som et objekt, og vender mot seg selv den fiendtligheten som opprinnelig var rettet mot den personen som objektet representerer. Ved regresjonen til narsissisme prøver jeget å bli kvitt objektet, men objektet viser seg å være sterkere enn jeget. Ved de to motsatte situasjonene, akutt forelskelse og selvmord, blir jeget overveldet av objektet, om enn på helt forskjellige måter (Freud, 1917/1981, s. 252).

I innledningen til *Mourning and melancholia* er Freud ydmyk og advarer mot å generalisere for mye når det gjelder de virkningsmekanismer han beskriver. Varianter av resonnementet finnes i andre tekster fra samme tid, for eksempel i *On transience* (1915a/1981) og *Introductory lectures* (1917a/1981, s. 427).

Thanatos og overjeget

The ego and the id (1923/1981) er verket hvor Freud lanserer sin strukturelle modell om de tre instansene. Noen år tidligere (1920a/1981) hadde han innført dødsdriften (thanatos), som han tenker seg streber mot destruksjon og mot å konvertere det levende til det uorganiske. Dødsdriften gjør det enklere å forklare selvmord, samtidig som overjeget gir muligheter for å forstå selvforakt og selvbebreidelser på en ny måte.

I melankolien, skriver Freud, finner vi et meget strengt overjeg som retter nådeløse og sadistiske anklager mot jeget. Det er dødsinstinktet som preger overjeget, og som faktisk er i stand til å drive personen til selvmord, hvis ikke trusselen avverges ved en omdreining til mani (1923/1981, s. 53).

Freud fremholder en forskjell mellom tvangsnevrotikeren, som virker immun mot selvmord, og pasienter med hysteri og melankoli, hvor risikoen er langt større (1923, s. 395). Freud benyttet i liten grad den muligheten som idéen om dødsinstinkt gir til å forstå selvmord, bortsett fra i passasjen som det refereres til ovenfor, i en artikkel om masokisme (1924/1981) og i et avsnitt i det siste verket, *An outline of psychoanalysis* (1940/1981).

Freuds bemerkninger om selvmord er få og strekker seg over en lang karriere, og preges derved av at den teoretiske konteksten utvikler seg. Noen ganger kan hans kommentarer virke endimensjonale, monokausale og absolutistiske, andre ganger mer ydmyke og forsiktige. I sitt siste verk, *An outline of psychoanalysis* (1940/1981), som han ikke rakk å fullføre før han døde, er han beskjeden. Han skriver at hos enkelte nevrotikere er selvoppholdelsesinstinkt reversert. De driver med selvskading og selvødeleggelse. Det kan være at de som dør ved selvmord, hører til denne gruppen. Det ser ut som om det her har funnet sted en spredning av instinktene, som resulterer i en frigjørelse av destruktiv energi som så rettes innover. Disse pasientene tåler ikke å bli bedre av behandlingen og motarbeider den av alle krefter. Freud avslutter avsnittet med en reservasjon: «Vi må innrømme at dette er tilfeller vi ennå ikke har greid å fullt ut forklare» (Freud, 1940/1981, s. 180, vår oversettelse).

Selvmord i sykehistoriene

Suicidalitet er nevnt i alle Freuds sykehistorier unntatt barnekasuset «Lille Hans» (1909/1981). I sykehistoriene til Anna O., Rottemannen og Ulvemannen behandler Freud temaet bare overfladisk, og det er mest til stede i bakgrunnen.

Dora

Dora er Freuds første lange sykehistorie og er interessant ut fra mange hensyn (Decker, 1990; Larsen, 2011; Larsen & Karlsen, 2011). Analysen av «Dora» (Ida Bauer, 1882–1945) ble utført høsten 1900, men først publisert fem år etter (Freud, 1905/1981). Dette er den sykehistorien som er rikest på suicidal tematikk. Den 18 år gamle Dora ble brakt til Freud av faren etter at hun hadde skrevet et selvmordsbrev til foreldrene. Hun hadde en rekke symptomer: åndenød, nervøs hoste, periodisk mutisme, migrene, depresjon og hysteri, men det var selvmordsbrevet som utløste henvendelsen til Freud. Farens oppdrag til Freud var enkelt og greit: «Forsøk å bringe henne til fornuft.» Doras foreldre hadde et vennepar, herr og fru K. Det viser seg at Doras far har et kjærlighetsforhold til fru K, og at herr K ved flere anledninger, to tilfeller er nevnt i historien, har gjort seksuelle tilnærmelser til Dora. Dette seksuelle dobbeltspillet fører til at hendelser i dagliglivet enten må benektes (slik som herr Ks tilnærmelser overfor Dora) eller bortforklares (slik som at Doras far og fru K plutselig blir sett sammen i skogen). Doras mor fortalte at faren var så ulykkelig at han hadde gått ut i skogen for å ta livet av seg, og at fru K, som mistenkte dette, gikk etter og overtalte ham til å la være. Dora trodde ikke på det og antok at faren hadde funnet på historien for å forklare stevnemøtet med fru K (Freud, 1905/1981, s. 33).

Det er ikke overraskende at Freud med sin utøvelse av det Ricoeur (1970) kaller «mistankens hermeneutikk», regner med kommunikative aspekter ved suicidale ytringer. I Doras tilfelle er denne tendensen særlig tydelig. Suicidalitet sammen med somatiske sykdommer og spesielle personlighetstrekk hos aktørene i historien er faktorer som blir fortolket i lys av intrapsykisk og interpersonlig dynamikk som noe helt annet enn det de ser ut som ved første øyekast – få oppmerksomhet, rop om hjelp, ønske om hevn (Litman, 1970).

Margarethe Csonka

I *The psychogenesis of a case of homosexuality in a woman* (Freud, 1920b/1981) hadde pasienten innledet et forhold til en annen kvinne, noe hennes familie mislikte sterkt. En dag kvinnen og kjæresten var ute og gikk tur, støtte de på pasientens far, som passerte dem med et angivelig illsint blikk. Pasienten diskuterte med kjæresten, løp deretter vekk fra henne og kastet seg utfor en høyde og ned på jernbanelinjen til forstadstoget som gikk like ved. Pasienten forklarte senere at da kjæresten hadde oppdaget rekkevidden av farens misbilligelse, hadde hun avsluttet forholdet med umiddelbar og ugjenkallelig virkning. Pasienten kunne like gjerne ha dødd av fallet, og Freud vurderer det utvilsomt som et alvorlig selvmordsforsøk. Men pasienten er heldig og blir helt frisk igjen etter noen ukers sykeleie. Freud beskriver effektene av selvmordsforsøket på de nære relasjonene hennes. Foreldrene turte ikke å protestere like sterkt, og kjæresten ble rørt av det sterke beviset på hennes følelser (Freud, 1920b/1981, s. 148).

Det åpenbare motivet for handlingen var at kjæresten øyeblikkelig brøt forholdet etter at hun ble klar over familiens misbilligelse. Men Freud fremholder også to andre motiver: behovet for selvavstraffelse og en ønskeoppfyllelse. Begrunnelsen for disse elementene ved pasientens suicidalitet virker vilt spekulative og søkte; et ønske om å få barn med far ble realisert ved at hun på grunn av far «nedkom» (niederkommen), som på tysk betyr både falle og føde. Selvanklagene gjaldt dødsønsker rettet mot en av foreldrene, kanskje mot mor, da hun var gravid med lillebror.

Freud gjentar etter dette sin forklaring på selvmord, som han fremfører med større absolutisme enn andre steder; det er drapet på et objekt som personen har identifisert seg med, og det er vendingen mot eget selv av dødsønsker rettet mot en annen (1920b/1981, s. 162). Dødsønsker og at de knyttes til selvmord, er ifølge Freud ikke overraskende siden slike dødsønsker er så vanlige; selv nære relasjoner basert på kjærlighet er ambivalente og inneholder også aggressive elementer (s. 162).

Wiens Psykoanalytiske Samfunn

Den såkalte Onsdagsklubben møttes hjemme hos Freud fra 1902. Den ble noen år senere formalisert som Wiens Psykoanalytiske Samfunn, og hadde ukentlige møter i perioden 1906–1918. Det eksisterer referater fra de fleste av møtene (Nunberg & Federn, 1962–1975.) Den første gangen Freud nevner selvmord, er i møtet 13. februar 1907, hvor gruppen diskuterer et verk av Frank Wedekind (1864–1918). I diskusjonen omtaler Freud selvmord som klimaks av negativ autoerotisme og videre som en negativ selvgratifikasjon (Nunberg & Federn, 1962, s. 114). I et møte 8. mai samme år diskuteres selvmordet til den unge poeten Walter Cale (1881–1904). Mange av diktene er skrevet til hans søster og formidler en dyp kjærlighet til henne. Deltakerne diskuterer hvorvidt forholdet var incestuøst eller ikke. Alfred Adler mener at dersom incest hadde vært tilfellet, ville ikke diktene ha eksistert. Freud husker en mann som skjøt seg da hans søster ble gravid med en annen enn ham (Nunberg & Federn, 1962, s. 193).

På et møte i mars 1909 kommenterer Freud kjønnsforskjellene når det gjelder selvmordsmetoder og metodenes symbolfunksjon og motivasjonsskilte på en måte som i dag virker ubegrunnet og latterlig, nærmest som en karikatur på psykoanalytiske resonnementer. Menn skyter seg med en revolver, det vil si leker med sin penis, eller henger seg, det vil si henger ned som en penis (pedere) (Nunberg & Federn, 1967, s. 183).

Deretter kommer en liste over mer «kvinnelige» selvmordsmetoder. Freud mener at forgiftning betyr (ønske om) graviditet. Barnet forbinder mors kvalme under graviditeten med at hun er forgiftet, eller at man blir gravid ved å spise spesiell mat (forgiftet mat). Å drukne seg betyr å bære frem et barn,

og, som vi har sett, å hoppe fra en høyde betyr å føde (nedkomme med) et barn. Kvinnen oppfyller altså sin seksuelle funksjon også i døden (Nunberg & Federn, 1967, s. 183).

Gruppen rundt Freud har fått æren av å avholde den første faglige kongressen med selvmord som tema. De hadde to møter om selvmord i april 1910 (Friedman, 1967; Nunberg & Federn, 1967, s. 479–506). Temaet var selvmord blant skoleelever, noe som ble mye debattert i pressen på den tiden. Hadde skolen noe av skylden fordi de presset elevene for mye? Var lærerne for autoritære? Det som er overraskende når en leser referatene fra disse møtene, er at Freud er svært tilbakeholdende i diskusjonen, noe som er litt rart siden han på denne tiden hadde opplevd flere selvmord og hadde skrevet om selvmord i sine verker (f.eks. 1901/1981, 1905/1981). Denne tilbakeholdenheten kommenteres også av Friedman (1967), som senere redigerte en bok med referatene fra akkurat disse møtene. Om selvmord blant skoleelever står det at Freud var enig i at det ikke var mulig å trekke slutninger bare ut fra statistikken; vi trenger en nøye undersøkelse av enkelttilfeller for å nærme oss en forståelse (Friedman, 1967, s. 493).

Deretter følger en del luftige spekulasjoner om selvmord blant barn og unge, skolens rolle og om homoseksualitet blant lærere, som i likhet med påstandene om symbolfunksjoner ved forskjellige selvmordsmetoder fremstår som karikerte og ubegrunnede. På det andre av disse møtene bemerker Wilhelm Stekel at selvmordet handler om dyp skyld; ingen dreper seg selv uten å ha ønsket å drepe noen andre (Nunberg & Federn, 1967, s. 500). Denne tolkningen gjentas nærmest ordrett av Freud uten kilde i *Totem & taboo* (1913/1981, s. 154) og i *Mourning and melancholia* (1917b/1981, s. 261).

Freuds egen død

Freud tenkte ofte på døden, noe en kan se både ut fra verkene, særlig *Thoughts for the times of war and death* (1915/1981) og *On transience* (1915/1981) og fra korrespondansen, særlig med Wilhelm Fliess i årene 1887–1904 (Masson, 1985). Freud hadde betydelige hjerteproblemer i 1890-årene som sannsynligvis skyldtes et stort tobakksforbruk. Men det er ikke noe suicidalt over disse betraktningene og heller ingen frykt for døden (se von Unwerth, 2006). Freud påpeker hvor lite vi forstår av døden, og hvor vanskelig det er å forestille seg den. Prøver vi, kan vi se at vi fortsatt bare er tilskuere. Kanskje ingen egentlig tror på sin egen død. I det ubevisste er vi alle overbevist om vår egen udødelighet (1915b/1981, s. 77).

I den omfattende korrespondansen med Freuds forlovede Martha Bernays finner vi pasjonerte kjærlighetserklæringer fra den ellers så sindige Freud. Blant disse er det også en indirekte selvmordstrussel om hva han ville gjøre hvis han skulle miste henne (Jones, 1961, s. 87).

Temaet suicidalitet spiller også en rolle i Freuds liv da legen hans, Felix Deutsch, oppdager ondartet kreft i kjeven til Freud i april 1923. Deutsch velger å skjule den alvorlige diagnosen for Freud i frykt for at sannheten om diagnosen skulle få ham til å utføre selvmord. Freud hadde tidligere bedt Deutsch om hjelp til å «forsvinne fra jorden med verdighet» dersom han skulle bli rammet av en uhelbredelig sykdom med langvarige smerter (Gay, 1988, s. 421). I tillegg var Freud på denne tiden tynget av sorg etter å ha mistet sitt yndlingsbarnebarn Henerle (Heinz Rudolf, 1919–1923) i tuberkulose. Freud blir imidlertid rasende da han høsten 1923 oppdaget at Deutsch hadde holdt diagnosen skjult, og avskjediger ham som livlege. Freud erstatter ham i 1929 med Max Schur, og allerede i innledningen av behandlingskontrakten med ham er nettopp spørsmålet om å «forsvinne fra jorden med verdighet» sentralt. Schur lover å assistere ved Freuds død når han måtte bestemme det i lys av kreftens utvikling. Freud ble operert i kjeven over tredve ganger og hadde i året 1927 hele 76 konsultasjoner med kjevekirurgen Hans Pichler (Romm, 1983). Etter hvert ble så mye av kjeven

fjernet at Freud måtte bruke protese, som ofte var vanskelig å sette inn, og som krevde omfattende vedlikehold og justeringer. Talen hans blir snøvlete og nasal på grunn av protesen. Måltider blir logistiske mareritt, og Freud spiser ikke lenger i nærvær av andre. Freud skriver om protesen i 1926 at 70 år har lært ham å godta livet med munter ydmykhet. Han avskyr protesen fordi alt styret med den stjeler så mye av de kreftene han har igjen. Allikevel – heller en mekanisk kjeve enn ingen kjeve i det hele tatt; eksistens er å foretrekke fremfor utslettelse (referert i Romm, 1983, s. 90).

Etter som sykdommen skrider frem, utvikler det seg koldbrann og nekroser, og han får et hull i kinnet (Schur, 1972, s. 526). Som en følge av at situasjonen forverrer seg, begynner Freud å lengte etter døden. I et brev til Stefan Zweig i forbindelse med gratulasjoner på sin 80-årsdag skriver Freud at han er svært fornøyd med livet sitt og familien, men at han ikke kan forsone seg med elendigheten og hjelpeløsheten ved å bli gammel, og at han ser frem til overgangen til ikke-væren med en viss lengsel (Edmundson, 2007, s. 112). I et brev til Marie Bonaparte gir han en hjerteskjærende beskrivelse av livet sitt som gammel og syk – som en liten øy av smerte i et hav av likegyldighet (Edmundson, 2007, s. 214).

Den 21. september 1939 kaller Freud til seg Schur og minner ham på den avtalen de hadde inngått for mange år siden. Så sier han at nå er det bare tortur, og livet har ingen mening lenger. Han ber Schur høre med Anna, og hvis hun er enig, skal Schur gjøre slutt på livet hans (Edmundson, 2007, s. 225). Samme dag gir Schur ham en injeksjon med tre centigram morfin, vesentlig mer enn en smertestillende dose, deretter ytterligere én og en tredje dagen etter. Freud havner i koma, og den 23. september 1939 dør han av kreften og av Schurs injeksjoner (Edmundson, 2007, s. 225–226). Dagen er jom kippur, den helligste dagen i den jødiske kalenderen, som dette året også sammenfalt med sabbaten (lørdag). Noen har sett på dette som en symbolmettet handling av Freud (Rosenzweig, 1970; Stanley & Berke, 2011).

Måten Freud døde på, blir noen ganger fremstilt feilaktig, særlig i kortere biografiske tekster (Lacoursiere, 2008; Lester, 2000). Freud benyttet muligheten til å avslutte livet da det passet ham selv og ikke sykdommen.

Konklusjon

Freuds tanker om selvmord er som vi har sett, mangslungne. De ble til over en lang periode hvor psykoanalysen var i utvikling, slik at den teoretiske konteksten forandret seg. Særlig viktige endringer er innføringen av dødsdriften thanatos (1920a) og strukturteorien (1923), som gir helt nye muligheter for å konseptualisere selvmord. Uavhengig av teoretiske kontekster betrakter Freud aggresjon som den primære motivasjonen for selvmord, noe som jo ligger innbakt i begrepet (selvmord). Konstant er også Freuds analyser av hvordan det ubevisste «samarbeider» med en ytre situasjon for å frembringe selvstraffende og selvskadende handlinger gjennom tilsynelatende ulykkeshendelser eller «tilfeldigheter». En annen type mangfold ligger i det store spennet av teoretiske elaboreringer som karakteriserer Freuds kommentarer og analyser av selvmord. Noen ganger er det elegante og avanserte resonnementer, som i *Mourning and melancholia* (1917b/1981) og *The psychopathology of everyday life* (1901/1981), mens det andre ganger er platte, søkte og ubegrunnede påstander, som i gjennomgangen av den seksuelle symbolikken til forskjellige selvmordsmetoder i *The psychogenesis of a case of homosexuality in a woman* (1920b/1981) og på møtet i Wiens Psykoanalytiske Samfunn i mars 1909 (Nunberg & Federn, 1967, s. 183). Noen ganger er Freud dogmatisk og forenkende, mens han andre ganger er undrende og mangefasettert, som i *An outline of psychoanalysis* (1940/1981).

Briggs har kanskje et poeng når han konstaterer at deler av Freuds tenkning om selvmord var enten nokså påståelig eller ikke tiltrekkelig diskutert (2006, s. 561).

Freuds reaksjoner på selvmord som angikk ham personlig, slår en som usentimentale og «kalde». De viser en tendens til å tillegge den som har utført selvmordet, uheldige og til dels umoralske personlighetsegenskaper (Nathan Weiss / Victor Tausk) eller til å ikke nevne det i det hele tatt (Pauline Silberstein / Herbert Silberer)). Vi har pekt på den fullstendige tausheten rundt Pauline Silbersteins selvmord. Det blir ikke nevnt med et ord selv om Freud gjentatte ganger arbeidet med temaer som på en nesten overtydelig måte kan vekke assosiasjoner til selvmordet hennes. Samtidig må selvmordet antas å ha hatt stor betydning for Freud, siden hun var konen til en nær ungdomsvenn, utførte selvmordet på en dramatisk måte i tilknytning til Freuds bolig og skulle til å innlede en behandlingssamtale med ham.

Freuds eget sykdomsforløp, hvor han levde med kjevekraft fra 1923, bar preg av at han utholdt sykdommen og de problemer den skapte, med en kombinasjon av stor motstandskraft og en moden aksept. Freud bestemte seg for å dø ved eutanasi da livskvaliteten var sterkt forringet («Das hat keinen Sinn mehr») og han var i terminalfasen.

Referanser

- Bierman, B. (2003). When depression becomes terminal: The impact of patient suicide during residency. *Journal of American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry*, 31, 443–457.
- Boehlich, W. (Red.). (1990). *The letters of Sigmund Freud to Eduard Silberstein 1871–1881*. Harvard University Press.
- Briggs, S. (2006). «Consenting to its own destruction»: A reassessment of Freud's development of a theory of suicide. *Psychoanalytic Review*, 93, 541–564.
- Brown, N. (1987a). The impact of suicide on therapists in training. *Comprehensive Psychiatry*, 28, 101–112.
- Brown, N. (1987b). Patient suicide during residency training: Incidence, implications and program response. *Journal of Psychiatric Education*, 11, 201–216.
- Decker, H. (1990). *Freud, Dora, and Vienna 1900*. Free Press.
- Durkheim, E. (1951). *Suicide. A study in sociology*. Free Press. (Opprinnelig utgitt 1897). (Norsk forkortet utgave: *Selvmordet. En sosiologisk undersøkelse* (1978). Gyldendal.)
- Edmundson, M. (2007). *The death of Sigmund Freud. Fascism, psychoanalysis and the rise of fundamentalism*. Bloomsbury.
- Eissler, K. R. (1971). *Talent and genius. The fictitious case of Tausk contra Freud*. Quadrangle Books.
- Eissler, K. R. (1983). *Victor Tausk's suicide*. International Universities Press.
- Falzeder, E. & Brabant, E. (Red.). (1996). *The correspondence of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi. Volume 2, 1914–1919*. Harvard University Press.
- Falzeder, E. & Brabant, E. (Red.). (2000). *The correspondence of Sigmund Freud and Sándor Ferenczi. Volume 3, 1920–1933*. Harvard University Press.
- Freud, E. L. (Red.). (1960). *Letters of Sigmund Freud 1873–1939* (T. & J. Stern, Overs.). Hogarth Press.
- Freud, S. (1899/1981). Screen memories. I J. Strachey (Red. & Overs.), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud* (Bd. 3, s. 299–322). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1899)
- Freud, S. (1901/1981). The psychopathology of everyday life. I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 6). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1901)

- Freud, S. (1905/1981). Fragment of an analysis of a case of hysteria (Dora). I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 7, s. 3–242). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1905)
- Freud, S. (1909). Analysis of a phobia in a five-year old boy. I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 10, s. 5–149). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1913)
- Freud, S. (1913). Totem and taboo. I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 13, s. 1–162). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1913)
- Freud, S. (1915a/1981). On transience. I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 14, s. 303–308). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1915)
- Freud, S. (1915b/1981). Thoughts for the times on war and death. I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 14, s. 273–300). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1915)
- Freud, S. (1917a/1981). Introductory lectures on psychoanalysis. I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 15 & 16). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1917)
- Freud, S. (1917b/1981). Mourning and melancholia. I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 14, s. 239–258). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1917)
- Freud, S. (1920a/1981). Beyond the pleasure principle. I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 18, s. 1–64). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1920)
- Freud, S. (1920b/1981). The psychogenesis of a case of homosexuality in a woman. I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 18, s. 145–172). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1920)
- Freud, S. (1923/1981). The ego and the id. I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 19, s. 1–62). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1923)
- Freud, S. (1924/1981). The economic problem of masochism. I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 19, s. 155–172). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1924)
- Freud, S. (1940/1981). An outline of psychoanalysis. I J. Strachey (Red. & Overs.), *Standard Edition* (Bd. 23, s. 139–208). Hogarth Press. (Opprinnelig utgitt 1940)
- Friedman, P. (Red.). (1967). *On suicide. With particular reference to suicide among young students. Discussions of The Vienna Psychoanalytic Society – 1910*. International Universities Press.
- Gay, P. (1988). *Freud. A life for our time*. J.M. Dent.
- Hamilton, J. (2002). Freud and the suicide of Pauline Silberstein. *Psychoanalytic Review*, 89, 889–909.
- Jones, E. (1961). *The life and work of Sigmund Freud*. Forkortet og utgitt i ett bind av L. Trilling & S. Marcus (Red.). Basic Books.
- Lacoursiere, R. B. (2008). Freud's death. *American Imago*, 65, 107–128.
- Larsen, K. (1994). Victor Tausks (1879–1919) stilling i psykoanalysens historie: En evaluering. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 31, 695–704.
- Larsen, K. (1997). Freud på engelsk: Versjon eller perversjon? *Nordisk Psykologi*, 49(4), 270–286.
- Larsen, K. (2011). Doras bror. *Impuls. Tidsskrift for psykologi*. 64, 46–52.
- Larsen, K. & Karlsen, K. (2011). Doras hjelpere og dramaet dem imellom. En kontekstuell analyse av Felix Deutschs «A footnote to Freud's 'Fragment of an analysis of a case of hysteria'». *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 48, 138–143.
- Lester, D. (2000). Freud's death from bone cancer!!!! *Contemporary Psychology*, 45(2), 233. <https://doi.org/10.1037/005125>
- Litman, R. E. (1970). Sigmund Freud on suicide. *Bulletin of suicidology*, 6, 11–23.
- Masson, J. M. (Red.). (1985). *The complete letters of Sigmund Freud to Wilhelm Fliess 1887–1904*. Harvard University Press.
- Nunberg, H. & Federn, P. (1962–1975). *Minutes of The Vienna Psychoanalytic Society, 1906–1918* (Bd. 1–4). International Universities Press.

- Nunberg, H. & Federn, P. (1962). *Minutes of The Vienna Psychoanalytic Society, 1906–1918* (Bd. 1). International Universities Press.
- Nunberg, H. & Federn, P. (1967). *Minutes of The Vienna Psychoanalytic Society, 1906–1918*. (Bd. 2). International Universities Press.
- Ricoeur, P. (1970). *Freud and philosophy. An essay on interpretation* (Denis Savage, Overs.). Yale University Press.
- Roazen, P. (1969). *Brother animal. The story of Freud and Tausk*. Transaction Publishers.
- Roazen, P. (1975). *Freud and his followers*. Da Capo Press.
- Romm, S. (1983). *The unwelcome intruder. Freud's struggle with cancer*. Prager Scientific.
- Rosenzweig, S. (1970). The day of Freud's death: A thirtieth anniversary note. *Journal of Psychology*, 74, 101–103.
- Schur, M. (1972). *Freud. Living and dying*. International Universities Press.
- Stanley, S. & Berke, J. H. (2011). Freud's atonement. *Mental health, Religion & Culture*, 14, 531–541.
- Vieyra, R. B. (1990). Biographical notes on dr. Eduard Silberstein. I W. Boehlich (Red.), *The letters of Sigmund Freud to Eduard Silberstein 1871–1881* (s. 190–194). Harvard University Press.
- von Unwerth, M. (2006). *Freud's requiem. Mourning, memory and the invisible history of a summer walk*. Continuum.